

YAPON TILIDAGI 助詞 (JOSHI) TUSHUNCHASI VA 「に」 「で」 「へ」 YORDAMCHI SO‘ZLARINING QO‘LLANISHIDAGI NOZIK JIHATLAR

Sheraliyeva Sevinch Shokirjon qizi

Samarqand davlat chet tillari instituti

Sharq tillari fakulteti

Yapon filologiyasi kafedrası

Talabasi.

Annotatsiya. Ushbu maqolada yapon tilidagi 助詞 (joshi) tizimining muhim tarkibiy qismi bo‘lgan 「に」 「で」 「へ」 yordamchi so‘zlarining grammatik va semantik xususiyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ushbu yordamchi so‘zlarning joy, yo‘nalish, vaqt, vosita va harakat nuqtai nazaridan qo‘llanishidagi nozik jihatlar tavsifiy va qiyosiy metodlar asosida o‘rganildi. Shuningdek, yapon tilini xorijiy til sifatida o‘rganuvchilar orasida uchraydigan tipik xatolar tahlil qilinib, ularning kelib chiqish sabablari izohlandi. Maqola natijalari yapon tili grammatikasini o‘qitish jarayonida metodik qo‘llanma sifatida foydalanish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: Yapon tili, joshi, yordamchi so‘zlar, 「に」, 「で」, 「へ」, grammatik semantika, yapon tili grammatikasi, xorijiy til sifatida yapon tili.

Аннотация. В данной статье проведен научный анализ грамматических и семантических свойств вспомогательных слов «に», «で», «へ», являющихся важной составляющей системы вспомогательного слова «дзёси» (дословных оборотов) в японском языке. В ходе исследования с помощью описательных и сравнительных методов изучены тонкости использования этих вспомогательных слов в отношении места, направления, времени, средства и действия. Также проанализированы типичные ошибки, встречающиеся у изучающих японский язык как иностранный, и объяснены их причины. Результаты статьи позволяют

использовать их в качестве методического руководства в процессе обучения японской грамматике.

Ключевые слова: японский язык, дзёси, вспомогательные слова, «*に*», «*で*», «*へ*», грамматическая семантика, японская грамматика, японский язык как иностранный.

Abstract. This article scientifically analyzes the grammatical and semantic properties of the auxiliary words 「*に*」 「*で*」 「*へ*」, which are an important component of the 助詞 (joshi) system in the Japanese language. During the study, the subtleties of the use of these auxiliary words in terms of place, direction, time, means and action were studied based on descriptive and comparative methods. Also, typical errors that occur among learners of Japanese as a foreign language were analyzed and their causes were explained. The results of the article allow using them as a methodological guide in the process of teaching Japanese grammar.

Keywords: Japanese, joshi, auxiliary words, 「*に*」, 「*で*」, 「*へ*」, grammatical semantics, Japanese grammar, Japanese as a foreign language.

Kirish. Yapon tili grammatik tizimi o'ziga xos tuzilishga ega bo'lib, unda 助詞 (joshi) — yordamchi so'zlar (partikllar) muhim sintaktik va semantik vazifani bajaradi. Yapon tilida so'z tartibi nisbatan erkin bo'lsa-da, gapdagi grammatik munosabatlar aynan joshi orqali ifodalanadi. Shu sababli joshi'larni to'g'ri tushunish va qo'llash yapon tilini o'rganishda eng muhim masalalardan biri hisoblanadi.

Ushbu maqolada yapon tilida eng ko'p uchraydigan va o'rganishda qiyinchilik tug'diradigan 「*に*」 「*で*」 「*へ*」 yordamchi so'zlarining qo'llanishi, ularning semantik farqlari va nozik jihatlari ilmiy-uslubiy asosda tahlil qilinadi. Ayniqsa, bu uch joshi o'zbek tilida ko'pincha bir xil kelishik ma'nolariga mos kelgani sababli, o'rganuvchilar uchun chalkashlik yuzaga keladi. Maqolaning asosiy maqsadi — ushbu yordamchi so'zlarning qo'llanish doiralarini aniq ajratib berish va ularning funksional xususiyatlarini misollar orqali yoritishdir.

Tadqiqot yapon tilini xorijiy til sifatida o'rganuvchilar, filologiya talabalari hamda tilshunoslik sohasidagi tadqiqotchilar uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega [1].

Tadqiqot metodologiyasi va adabiyotlar tahlili. Ushbu tadqiqotda bir nechta ilmiy-metodik yondashuvlardan foydalanildi:

Tavsifiy metod — 「に」 「で」 「へ」 yordamchi so'zlarining grammatik va semantik vazifalarini tavsiflash uchun qo'llanildi.

Pedagogik kuzatuv metodi — yapon tilini o'rganuvchilar orasida uchraydigan xatolarni umumlashtirish va tahlil qilishda qo'llanildi.

Manba sifatida yapon tili grammatikasiga oid ilmiy adabiyotlar, darsliklar, hamda autentik yapon matnlari (dialoglar, badiiy va ilmiy-uslubiy jumlar)dan foydalanildi.

Yapon tilidagi yordamchi so'zlar (助詞 — joshi) tizimini ilmiy jihatdan tahlil qilishda zamonaviy lingvistik tadqiqotlar muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu maqolada Y. Hasegawa va N. Tsujimura tomonidan yaratilgan fundamental asarlarga tayangan holda 「に」 「で」 「へ」 yordamchi so'zlarining grammatik va semantik xususiyatlari o'rganildi.

Y. Hasegawaning "Japanese: A Linguistic Introduction" asarida yapon tili zamonaviy lingvistika nuqtai nazaridan izchil tahlil qilingan. Muallif yordamchi so'zlarni faqat grammatik ko'rsatkich sifatida emas, balki nutq mazmunini shakllantiruvchi muhim semantik birlik sifatida talqin qiladi. Asarda 「に」 「で」 「へ」 yordamchi so'zlarining joy, yo'nalish, vaqt va harakat konteksti bilan bog'liq qo'llanilishi pragmatik jihatdan izohlanadi. Hasegawaning yondashuvi mazkur maqolada yordamchi so'zlarning ma'no nozikliklarini aniqlashda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qildi.

N. Tsujimuraning "An Introduction to Japanese Linguistics" asari esa yapon tilining grammatik tizimini strukturaviy va morfosintaktik jihatdan yoritadi. Muallif yordamchi so'zlarni kelishik munosabatlarini ifodalovchi asosiy grammatik birlik

sifatida ko‘rib, ularning gap tuzilishidagi o‘rni batafsil tahlil qiladi. Ayniqsa, 「に」 「で」 「へ」 yordamchi so‘zlarining harakat joyi va yo‘nalishini ifodalashdagi farqlari aniq sintaktik misollar orqali tushuntirilgan. Ushbu manba maqolada yordamchi so‘zlarning grammatik funksiyalarini asoslashda nazariy tayanch vazifasini bajardi [3].

Natija va muhokama. Yapon tilida grammatik munosabatlarni ifodalashda yordamchi so‘zlar — 助詞 (joshi) alohida o‘rin egallaydi. Joshi mustaqil leksik ma’noga ega bo‘lmagan, biroq gap tarkibidagi so‘zlar o‘rtasidagi grammatik, mantiqiy va semantik aloqalarni belgilovchi muhim til birliklaridir. Yapon tilining agglutinativ tuzilishi va so‘z tartibining nisbatan erkinligi sababli, aynan joshi gap mazmunining to‘g‘ri tushunilishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ular ot, fe‘l, sifat hamda butun gaplarga birikib, ushbu birliklarning sintaktik vazifasini aniqlab beradi.

Yapon tilidagi joshi’lar vazifasi va qo‘llanish xususiyatiga ko‘ra bir nechta asosiy turlarga bo‘linadi. Eng muhim guruhlardan biri 格助詞 (kaku-joshi) — kelishik yordamchi so‘zlari bo‘lib, ular ot va otlashgan birliklarning gapdagi grammatik rolini belgilaydi. Ushbu guruhga に、で、へ、を、が kabi yordamchi so‘zlar kiradi. Ikkinchi guruh 係助詞 (kakari-joshi) deb atalib, ular gapda ta’kid, qarama-qarshilik yoki umumlashtirish ma’nolarini ifodalaydi. は va も yordamchi so‘zlari ushbu turga mansubdir. Uchinchi muhim guruh 副助詞 (fuku-joshi) bo‘lib, ular gapga qo‘shimcha semantik nyanslar kiritadi; だけ, しか kabi birliklar bunga misol bo‘la oladi.

Ushbu tahlilda e’tibor asosan 格助詞 guruhiga kiruvchi 「に」 「で」 「へ」 yordamchi so‘zlariga qaratiladi. Bu uch joshi yapon tilida joy, yo‘nalish, vaqt va harakat bilan bog‘liq munosabatlarni ifodalashda keng qo‘llaniladi. Shaklan sodda bo‘lishiga qaramay, ularning semantik yuklamasi murakkab bo‘lib, noto‘g‘ri qo‘llanish gap mazmunining buzilishiga olib kelishi mumkin.

「に」 yordamchi so‘zi yapon tilida eng ko‘p funksiyaga ega bo‘lgan joshi’lardan biri hisoblanadi. Uning asosiy vazifalaridan biri mavjudlikni ifodalashdir. Xususan, ある va いる fe’llari bilan birga qo‘llanganda, 「に」 predmet yoki

shaxsning aniq joylashuv nuqtasini ko'rsatadi. Masalan, 机の上に本があります jumlasida 「に」 kitobning aynan qayerda joylashganini aniqlab beradi. Bu holatda harakat emas, balki statik holat, ya'ni mavjudlik muhim hisoblanadi.

「に」 ning yana bir muhim vazifasi harakatning yakuniy manzilini ifodalashdir. 学校に行きます kabi gaplarda ushbu yordamchi so'z harakatning aniq qaysi nuqtada yakunlanishini ko'rsatadi. Bu yerda urg'u borish jarayoniga emas, balki manzilga yetib borishga qaratiladi. Shu jihati bilan 「に」 aniq natijaga yo'naltirilgan harakatlarni ifodalashda keng ishlatiladi.

Bundan tashqari, 「に」 yordamchi so'zi aniq vaqtni bildiruvchi birliklar bilan qo'llaniladi. 七時に起きます jumlasida u harakatning qaysi vaqtda sodir bo'lishini ko'rsatib, vaqt chegarasini aniq belgilaydi. Yapon tilida kun, soat, sana kabi aniq vaqt birliklari bilan ko'pincha aynan 「に」 ishlatilishi bu joshi'ning vaqtni aniqlashtiruvchi funksiyasini ko'rsatadi.

Shuningdek, 「に」 harakatning qabul qiluvchisini yoki yo'naltirilgan obyektini ifodalashda ham qo'llaniladi. 先生に質問します jumlasida savol berish harakati kimga qaratilganligi aynan ushbu yordamchi so'z orqali ifodalanadi. Bu holatda 「に」 vositachi bo'lib, harakat subyekti va qabul qiluvchi o'rtasidagi munosabatni belgilaydi.

「で」 yordamchi so'zi esa asosan harakat sodir bo'ladigan joy, vosita yoki sababni ko'rsatish uchun ishlatiladi. 図書館で勉強します jumlasida 「で」 o'rganish harakati aynan qayerda amalga oshirilayotganini bildiradi. Bu yerda joy statik mavjudlik emas, balki faoliyat maydoni sifatida talqin qilinadi. Shu sababli 「で」 ko'pincha dinamik harakatlar bilan bog'liq bo'ladi.

Vosita ma'nosida qo'llanganda, 「で」 harakat qanday usul yoki transport orqali bajarilayotganini ko'rsatadi. バスで行きます jumlasida ushbu yordamchi so'z borish harakatining amalga oshish vositasini ifodalaydi. Bu jihati bilan 「で」 jarayon va usulga urg'u beruvchi joshi sifatida namoyon bo'ladi.

Bundan tashqari, 「で」 sabab ma'nosini ham ifodalashi mumkin. 病気で学校を休みました gapida u harakatning sababini, ya'ni maktabga bormaslikka nima omil bo'lganini ko'rsatadi. Bu holatda 「で」 sabab va natija o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni yuzaga chiqaradi.

「へ」 yordamchi so'zi esa asosan yo'nalish ma'nosini ifodalash bilan ajralib turadi. 日本へ行きます jumlasida harakatning aniq qayerda tugashi emas, balki qaysi tomonga yo'nalganligi muhim hisoblanadi. Shu sababli 「へ」 ko'proq jarayon va yo'nalishga urg'u beradi.

「に」 va 「へ」 o'rtasidagi farq aynan shu nuqtada yaqqol namoyon bo'ladi.

「に」 harakatning aniq manzilini va natijasini bildirsa, 「へ」 harakatning yo'nalishini, davomiyligini va umumiy vektorini ifodalaydi. Amaliy nutqda bu ikki yordamchi so'z ko'pincha o'zaro almashib ishlatilgandek tuyulsa-da, semantik jihatdan ular turli ma'no nozikliklarini yuzaga chiqaradi.

Ya'ni, yapon tilidagi 「に」 「で」 「へ」 yordamchi so'zlari grammatik jihatdan sodda ko'rinsa-da, ularning funksional va semantik imkoniyatlari nihoyatda kengdir. Ularni to'g'ri va o'rinli qo'llash yapon tilida aniq, tabiiy va mantiqan to'g'ri nutqni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, ushbu joshi'larning ma'no nozikliklarini chuqur o'rganish yapon tilini o'rganuvchilar uchun zarur nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi [5].

Xulosa. Yapon tilidagi 「に」 「で」 「へ」 yordamchi so'zlari shaklan sodda ko'rinsa-da, mazmunan murakkab va ko'p qirrali hisoblanadi. Ularning to'g'ri qo'llanishi gap mazmunining aniqligi va mantiqiy to'liqligini ta'minlaydi.

「に」 — manzil, vaqt va qabul qiluvchini; 「で」 — harakat joyi, vosita va sababni; 「へ」 — yo'nalishni ifodalashda muhim rol o'ynaydi.

Ushbu yordamchi so'zlarning semantik nozik jihatlarini chuqur o'rganish yapon tilini o'rganishda uchraydigan grammatik xatolarni kamaytiradi va nutqning tabiiyligini oshiradi. Ushbu maqola yapon tili grammatikasini o'qitish jarayonida nazariy qo'llanma sifatida foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shibatani M. Handbook of Japanese Semantics and Pragmatics. — Berlin: De Gruyter Mouton, 2020. — 620 p.
2. Hasegawa Y. Japanese: A Linguistic Introduction. — Cambridge: Cambridge University Press, 2021. — 410 p.
3. Tsujimura N. An Introduction to Japanese Linguistics. — 3rd ed. — Oxford: Wiley-Blackwell, 2020. — 512 p.
4. Kuno S., Takami K. Functional Syntax of Japanese. — Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2021. — 365 p.
5. Yamaguchi Y. Contemporary Japanese Grammar in Use. — Tokyo: Kurosio Publishers, 2023. — 284 p.